

idrak

Dini Arařtırmalar Dergisi / Journal of Religious Studies
Cilt / Volume-2 • Sayı / Issue-2 • Aralık 2022

Cilt | Volume: 2 • Sayı | Issue: 2
15 Aralık | December 15, 2022

Kant'ın Ödev Ahlakının Özgünlüğü Üzerine Bir Eleştiri

A Critique on the Originality of Kant's Deontological Ethics

Fadime Rukiye Bayındır

Doktora Öğrencisi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Felsefesi,
Samsun/Türkiye.

*Ph.D. Student, Ondokuz Mayıs University, Institute of Social Sciences,
Department of Philosophy And Religious Studies, Philosophy of Religion,
Samsun/Türkiye.*

f.r.bayindir@hotmail.com

ORCID: 0000-0001-9510-2461

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü | Article Type: Arařtırma Makalesi | Research Article

Geliř Tarihi | Date Received: 27 Eylül | September 2022

Kabul Tarihi | Date Accepted: 20 Kasım | November 2022

Yayın Tarihi | Date Published: 15 Aralık | December 2022

Atıf | Cite as

Bayındır, Fadime Rukiye. "Kant'ın Ödev Ahlakının Özgünlüğü
Üzerine Bir Eleştiri". *İdrak Dini Araştırmalar Dergisi* 2/2 (Aralık 2022),
363-375.

İntihal | Plagiarism

Bu çalışma hakem değerlendirmesinden geçmiş, bir intihal yazılımı ile
taranmıştır. İntihal yapılmadığı tespit edilmiştir.

*This article has gone through a peer review process and scanned via a
plagiarism software. No plagiarism has been detected.*

Telif | Copyright ©

*idrak'te yayımlanan çalışmaların telif hakları yazarlarına aittir.
The copyrights of articles published in idrak belong to their authors.*

Published by Giresun Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi
Giresun University Faculty of Islamic Sciences, 28200, Giresun, Türkiye.

Kant'ın Ödev Ahlakının Özgünlüğü Üzerine Bir Eleştiri

Öz

Kant, ödev ahlakıyla felsefe tarihinde, insanı özgür bir varlık olarak tanımlaması sebebiyle önemli bir yer işgal etmiş ve bu tanımlamadan dolayı onun özgün bir ahlak felsefesi ortaya koyduğu kabul görmüştür. Fakat Kant'ın ahlak felsefesi derinlemesine bir incelemeye tabi tutulduğunda, oluşturmuş olduğu kavramların arka planında Hristiyan ahlakının derin izleri görülecektir. Ödev ahlakı ile Hristiyan ahlakının öğretileri ilişkilendirildiğinde, iki öğreti arasındaki benzerlik dikkatten kaçmamaktadır. “Kant'ın Ödev Ahlakının Özgünlüğü Üzerine Bir Eleştiri” başlıklı makalemizde, Kant'ın ödev ahlakının Hristiyan ahlakının bir devamı niteliğinde olduğunu göstermeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Kant, Ödev Ahlakı, Hristiyan Ahlakı, Özgünlük, Din.

A Critique on the Originality of Kant's Deontological Ethics

Abstract

Kant has had an important place in the history of philosophy with the deontological ethics because he defined man as a free being and therefore it has been accepted that he put forward an original moral philosophy. However, when Kant's moral philosophy is subjected to an in-depth examination, deep traces of Christian morality will be seen in the background of the concepts he has created peculiar to himself. When the teachings of deontological ethics and Christian morality are examined, the similarity between the two teachings are remarkable. In our article titled “A Critique on the Originality of Kant's Deontological Ethics”, we will try to examine that Kant's deontological ethics is a continuation of Christian morality.

Keywords: Kant, Deontological Ethics, Christian Morality, Authenticity, Religion.

Giriş

Ahlaki olarak insan hem iyiliğe-doğruluğa hem de kötülüğe-yanlışlığa eğilimli bir tabiata sahiptir. İnsanın ahlaki çift kutupluluğunu ve onun düzensiz bir yapıya sahip olduğunu vurgulayan Kant, *Saf Aklın Sınırları Dahilinde Din*¹ isimli yapıtında insanın bu karmaşık yapısını eleştirerek, dinde yer almış olan insan tasavvurundan hareket etmektedir. Bu eserde Kant, insanın doğuştan ne olduğunu değil; insanın iyi bir varlık mı yoksa kötü bir varlık mı olduğunu sormakta ve bu soruya cevap aramaktadır.² Böylece Kant ahlak felsefesinin merkezine Tanrı'yı değil, pratik aklın yönetmiş olduğu insanı koymaktadır.³ Kant'ın bu insan tasviri kendi kendine yasa koyabilen akıl sahibi bir varlık olmasının yanında aynı zamanda ahlakın öznesi olma niteliğine de sahiptir.⁴

Kant ahlak felsefesini oluştururken insanın, bir yanıyla ahlaki diğer yanıyla da özgür bir varlık olduğunu ifade etmektedir.⁵ Kant'ın ahlak ile ilgili düşüncelerini *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*⁶ ve *Pratik Aklın Eleştirisi*'nde⁷ bulabiliriz. Bu iki eser ile birlikte Kant gelecekte yapılabilecek ahlak metafiziklerinin esaslarını göstermeyi amaçlamıştır.⁸ Öncelikle geleneksel teoloji ve metafiziğe karşı çıkan Kant, Tanrı'nın varlığının delillerinin eleştirisini yaparak, Hristiyan öğretinin özünü göstermek için bir hamlede bulunmuş ve bu öğretiyi bir ahlak öğretisi olarak yorumlamıştır.⁹ Daha sonra ise Hristiyanlığın özünü, ahlak anlayışında bulan Kant, pratik aklın koşulsuz buyruklarını Tanrı'nın buyrukları gibi görüp, kabul etmemiz gerektiğini ve her durumda bizi gözetleyen bir Tanrı varmış gibi yaşamımızı

1 Bk. Immanuel Kant, *Saf Aklın Sınırları Dahilinde Din*, çev. S. Başar Çağlayan (Konya: Literatürk Yayınları, 2012).

2 Immanuel Kant, *Ethica: Etik Üzerine Dersler*, çev. Oğuz Özügül (İstanbul: Pencere Yayınları, 2007), 121.

3 C. Sadık Yaran, *İslam Ahlak Esasları* (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2012), 100.

4 Ahmet Cevizci, *Aydınlanma Felsefesi* (Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları, 2002), 253.

5 Takiyettin Mengüşoğlu, *Kant ve Scheler'de İnsan Problemi* (Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2014), 31.

6 Bk. Immanuel Kant, *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*, çev. Ioanna Kuçuradi (Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 2013).

7 Bk. Immanuel Kant, *Pratik Aklın Eleştirisi*, çev. İ. Zeki Eyüboğlu (İstanbul: Say Yayınları, 2013).

8 Heinz Heimsoeth, *Kant'ın Felsefesi*, çev. Takiyettin Mengüşoğlu (Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2014), 33.

9 W. Warren Bartley, *Ahlak ve Din*, çev. Ali Yıldırım (Ankara: Elis Yayınları, 2017), 59.

devam ettirmemizi ve de bu dünyada göremediğimiz mutluluğu ölümden sonraki yaşamda, Tanrı'nın cenneti olan "En Yüksek İyi" olma özelliğini atfettiği cennette bulabileceğimizi ifade etmektedir.

Kant, özel hayatını disipline etmiş, kendini felsefi düşüncelere adanmış ve bu felsefesini de insanın rasyonel bir varlık olması esası üzerine temellendirmiştir. Bu rasyonel yaşantısını da felsefi düşüncelerine yansıtarak kendine özgü bir ahlak felsefesi oluşturduğu kabul görmüştür. Fakat Kant'ın ahlak felsefesini irdelemeye başladığımızda özgünlük konusu tartışmaya açık bir hale gelecektir. Çünkü Kant'ın ahlak felsefesinde oluşturduğu temel kavramların içeriğine inildiğinde Hristiyan ahlak öğretilerinin etkileri bariz bir şekilde ortadadır ve bu kavramların bir şekilde bu ahlaktan türediği dikkatten kaçmamaktadır. Düşünce dünyasında genel bir yargıyla, ahlakın öncelikle temel gereksinimini dinden alan bir disiplin olması sebebiyle, dinin ahlak üzerinde belirli bir güce sahip olduğu bilinen bir gerçektir.¹⁰ Ahlak üzerine yapılmış olan çalışmalar dikkate alındığında özellikle koşulsuz buyruk kavramına ya da ahlaksal buyruğun koşulsuz gerçeklikte ortaya atılmış olduğuna yapılan vurgunun birçok dinsel inanç ve felsefi düşüncede ortaya çıktığı görülmektedir.¹¹ Geline aşamada Kant'ın ahlak anlayışının Hristiyan ahlakının bir devamı niteliğinde olup olmadığını Kant'ın ahlak felsefesinin temel kavramlarından hareketle göstermeye çalışalım.

1. Pratik Akıl

Kant'ın ahlak felsefesinde öncelikle vurgulamış olduğu şey, pratik aklın her şeye yeterli oluşundan dolayı ahlakın herhangi bir dine ihtiyaç duymadığı hususudur. Başka bir deyişle Kant'a göre bir ahlak oluşturmak için o ahlaki dine dayandırmaya gerek yoktur, zaten dinin kökeninde ahlak vardır. Kant'ın ahlak yasasını uygulayabilmemiz, yapılan bir eylemin sonucunu kestirebilmemiz ve görevimizin ne olduğunu anlayabilmemiz için bir dine ya da o dinin bir yaratıcısına ihtiyacımız yoktur. Nitekim Kant ahlakın dine dayanmadığını aksine dinin kökeninde ahlakın var olduğunu özetle şöyle ifade eder: Özgür ve akıllı olan bir insan kendini koşulsuz yasalara bağladığı sürece ne

10 Metin Yasa, *Estetik Etik İlişkisi* (Ankara: Elis Yayınları, 2014), 35.

11 Celal Türer, *Etik ve Etik Sorunlar* (İstanbul: Nobel Yayınları, 2019), 454.

ahlaka, ne insanın görevinin ne olduğunu anlaması için insanüstü bir varlığa, ne de uyulması gereken bir başka yasaya ya da fikre ihtiyacı vardır. Eğer insan kendinde böyle bir ihtiyaç duyuyorsa bu onun eksikliği ve kusurundan ileri gelmektedir. Nitekim aslında bu duyulan ihtiyaç Kant'a göre herhangi bir şey ile de karşılanacak değildir. Çünkü insanın kendi varlığından ve özgürlüğünden kaynaklanmayan hiçbir şey o insanın ahlakındaki eksikliğe karşılık gelemez. Bu sebeple ahlakın herhangi bir dine ihtiyacı yoktur; saf pratik akıl her şeye yeterlidir ve bu akıl sayesinde ahlak kendine yeterlidir.¹²

Bu bakımdan Kant'a göre pratik akıl tüm zorunlu, mutlak, değişmeyen, evrensel ilke ve kuralların kaynağıdır ve bu nitelikler ışığında kendi kendine yetebilen bir konumdadır. Sonuç olarak pratik akıl iyiyi ve doğruyu anlamak için kendisi dışında herhangi bir otoriteye veya bir güce ihtiyaç duymaz çünkü pratik akıl insana kılavuz olması noktasında tek başına yeterlidir. Bu özellik de insana özgürlüğünü veren tek unsurdur. Görüldüğü üzere pratik aklın koymuş olduğu kurallara itaat eden bir ilahi güç yerine, akli koyan ve o ilahi gücü taklit eden insan özgürdür. Demek ki özerklik insanın ve akıl sahibi her varlığın temel değerini ortaya koyan önemli bir ögedir.¹³

2. Ahlak Yasası

Yasa koyan bir Tanrı yerine, yasa koyan bir aklın olması Kant'ın ahlak felsefesi için kayda değer ölçüde önemli olmuş olsa da yine de yeterli olmayacaktır. Çünkü tıpkı Tanrı gibi pratik aklın da belirleyici özellikleri olması gerekmektedir. Örneğin ahlak yasasının Tanrı gibi mistik ve derin izlerinin olması ve insanda bir saygı uyandırması gerekir. Kanta göre, üzerinde daima düşünmüş olduğu iki konu her zaman artan bir saygı ve hayranlıkla insanın ruhunu doldurmaktadır. Kant'ın üzerinde durduğu bu konu üzerindeki yıldızlı gök ve içindeki ahlak yasasıdır. Yasa koyan bu aklın sesini Kant, tıpkı Tanrı'nın sesi gibi algılar ve insanı titreten, insanda ürperti ve hayret uyandıran ve de insanı hiçliğe boğan hatta insana kaçacak delik aratan bir ses olarak nitelendirir. Bu ses en katı olan kan dökücüyü dahi korkutan bakışları sayesinde korkup, saklanma ihtiyacı duyulan ve pratik

12 Kant, *Saf Aklın Sınırları Dahilinde Din*, 11.

13 Kant, *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*, 53.

aklın bizlere uymamız için sunulan her türlü faydadan sıyrılmış ahlak yasasının ayrı bir özelliğini de göstermektedir. Bu özellik de sınırsız bir yüceltme özelliğidir.¹⁴ Bunun sonucunda da pratik aklın yasa koyabilmesinin bir ürünü olan ahlak yasasının ilahi buyruk gibi kutsal sayılması gerekir. Kant'a atıfla konu şu şekilde ortaya konabilir:

Ahlak yasası kutsal olmalıdır; insan kutsal olmasa bile onun varlığı için insanlık kutsal sayılmalıdır. Var olan dünyada her nesne yalnızca araç olarak kullanılabilir fakat insan ve akıl sahibi bir varlık kendi kendinin amacı olabilir. Akıl sahibi bir insan özgürlüğünün getirmiş olduğu özerklik ile kutsal ahlak yasasının öznesi konumundadır. Ahlak her şekilde kutsal olmalıdır ve bu kutsallık bize vahyedilmiş olduğundan ötürü değil, akıl sayesinde vahiy hakkında karar vermemizi kazandıran ilke olduğundan dolayı ahlak yasasına uygun olmalıdır. Çünkü bahsedilen kutsallık en yüce ve en yetkin ahlaksal iyiliktir.¹⁵

Doğrusu bir şeyin kutsallaştırılması demek aynı zamanda o kutsallaştırılan şeyin vahyedilmiş olmasına da işaret etmektedir. Başka bir deyişle kutsallık-vahiy ilişkisinin altı çizilerek kutsallaştırılan pratik akıl aynı zamanda vahyedilen akıl olma özelliğini de taşır. Şöyle ki nasıl Tanrı peygamberler vasıtasıyla kendi koymuş olduğu ilkeleri vahyediyorsa, tanrılaştırılmış olan pratik akıl da kendi ilkelere doğrudan doğruya insana vahiy yoluyla sunmalı veya Tanrı akıl vasıtasıyla ilkesini vahyetmelidir. Yine Kant'ın ele aldığı biçimiyle şöyle denebilir: Gerçek din, yasaların dışında başka bir ifade ile mutlak zorunluluğunun bilincinde olduğumuz ve bu yüzden saf akıl yoluyla vahyedilmiş olduğunu kabullendiğimiz ilkeler haricinde başka hiçbir şey içeremez. Her bir kimse kendisi için koymuş olduğu ve kabul ettiği yasaya uygun hareket etse de aynı zamanda bu yasanın akıl aracılığıyla kendilerine verilmiş dünya hükümdarının bir talebi niteliğinde olduğunu bilip o şekilde eylemde bulunmalıdır. Bu düzene geçmenin temeli de saf rasyonel din ilkesinde bulunan sürekli ilahi bir emir olarak var olan dinde bulunmaktadır. Nitekim ilahi yasa koyan bir irade de ya bizzat zorunlu kabul edilen yasalar ya da salt ahlak yasaları vesilesiyle buyurmaktadır. Mevzu bahis

14 Kant, *Pratik Aklın Eleştirisi*, 121.

15 Kant, *Pratik Aklın Eleştirisi*, 173.

edilen ahlak yasalarını ise her birey Tanrı'nın dinin kökeninde var olan iradesiyle kendiliğinden ve kendi aklı sayesinde bilebilir. Çünkü Tanrı kavramı bu yasaların bilincinden ve aklın ahlakla olan uyumluluğundan ortaya çıkan bir kavramdır. Dolayısıyla Tanrı kavramı tüm etkileri ahlak yasasına bağlayabilecek bir gücü varsaydığından doğmaktadır. Saflaştırılmış bir ahlak yasasının belirlemiş olduğu ilahi irade kavramı nasıl ki tek bir Tanrı'yı düşünmeye sevk ediyorsa aynı zamanda sadece salt ahlaki olarak kabul gören tek bir dini de düşünmeye sevk etmektedir.¹⁶

Aslında ahlak yasasının Tanrı merkezli bir yapıya sahip olması ve bu yasanın Tanrı'dan kaynaklandığını yani akıl aracılığıyla Tanrı'nın bu yasayı vahyettiğini belirtmek isteyen Kant, pratik akıl aracılığı ile de aynı vurguyu yapmaktadır. "Tanrı her şeyin içindedir." söyleminden hareket eden Kant, bu düşünceyle birlikte içimizde var olan Tanrı düşüncesini pratik akıl ile gün yüzüne çıkarmaktadır.¹⁷ Kısacası Kant, rasyonel bir varlık olma çabasıyla ahlak yasasındaki hiyerarşinin tepesine her şeye yeten ve özerk olan pratik akıl aracılığıyla Tanrı'yı yerleştirmiş ve kaynağını da aklın varlığında aramıştır.

3. Evrensellik İlkesi

Hristiyan ahlakının Kant'ın düşüncelerini etkilemiş olduğu bir diğer konu, mevcut dinler tarihinde karşımıza çıkan ve neredeyse tüm dinlerin ortak yapısını oluşturan ahlak ilkesidir. Kendin için istediğini başkaları için de istemek, başkalarını da kendini sevdiğin kadar sevmek, kendine yapılmasını istemediğin bir şeyi başkalarına da yapmamak, başkalarına kendimize davranılmasını istediğimiz şekilde davranmak¹⁸ gibi ifadeler ahlakın altın kuralı kabul edilip, ilahi olsun olmasın tüm dinlerde karşımıza çıkmaktadır ve bunlar Tanrı'nın veya bir peygamberin sözü olarak kabul edilen ilkeler olarak nitelendirilir. Bu ilkeler, bizlere bir eylemde bulunurken kendimiz gibi başkalarını da aynı doğrultuda düşünmemiz ve o şekilde hareket etmemiz gerektiğini hatırlatmaktadır. Başkalarını düşünerek hareket

16 Kant, *Saf Aklın Sınırları Dahilinde Din*, 201-204.

17 Abdülatif Tüzer, *Dini Tecrübe ve Mistisizm* (İstanbul: Dergah Yayınları, 2006), 153.

18 Tüzer, *Dini Tecrübe ve Mistisizm*, 154.

etmek ve kendimizi onların yerine koyabilmek bencilliğin ve kişisel isteklerin azaltılmasını sağlayacaktır.

Yukarıda sözü edilen temel ahlak ilkesine ek olarak Kant'ın ahlak felsefesini oluşturan en önemli öğelerinden birisi de iyi niyet ve iyi istemedir. Bir eylemi iyi yapan tek şey iyi istemedir. Bir istemeyi koşulsuz ve mutlak anlamda iyi yapabilecek olan şey ise, pratik aklın koymuş olduğu genel, evrensel, zorunlu ve ahlaki kurallara teslim olmak ve sırf ödevden dolayı bir eylemde bulunmaktır.¹⁹ İyi niyetli olmak her insanın birbirine karşı yapması gereken bir görev niteliği taşımaktadır. Kant için iyi niyetli olmak başkalarını da kendin kadar sevmekten geçmektedir.²⁰ Aynı zamanda genel bir yasa oluşturabilmek için eylemler maksime göre uygulanıp, iyi bir istemenin süzgecinden geçmelidir ki o eylem kayıtsız şartsız iyi bir istemeye dönüştürebilsin. Çünkü iyi bir istemin altında maksime göre eylemde bulunmak yatmaktadır. Bu maksimin de genel geçer bir yapıya sahip olması akıl sahibi her varlığın kendi maksimine göre eylemde bulunmasıyla gerçekleşecektir.²¹ Buna göre bir eylemin ödev olup olmadığını ancak evrenselleştirilebilirlik ilkesine başvurarak anlayabiliriz. Bu ilke de herkes için kabul gören bir genel yasa olmasını arzulancağımız bir ilkeye göre hareket etmemizi sağlayacaktır. Çünkü bu ilke de, aynı evrenselleştirilebilirlik ilkesinde olduğu gibi hazza ve çıkara karşı çıkmakta, aynı zamanda da kişisel eğilim fikrinin önünü kapatmayı hedeflemektedir. Böylelikle herkes için geçerli olabilecek bir yasa ilkesi ortaya çıkabilecek ve bu ilke doğrultusunda arzulan ölçüde hareket etme imkanı sağlanacaktır. Bunun için de Kant'ın nazarında kişinin bir araç olarak görülmesinden ziyade bir amaç olarak görülmesi gerekmektedir. İnsanları bir amaç olarak görmek ve eylemlerimizi gerçekleştirirken bu ilkeye tabi olmamızın arkasında iyi isteme yatmaktadır. İnsan akıl sahibi varlık olmasından dolayı değerlidir ve bu yüzden araç değil, amaçtır. Oysa davranışlarında kendi eğilim ve isteklerinin peşinden giden biri başkalarını

19 Kant, *Pratik Aklın Eleştirisi*, 100.

20 Immanuel Kant, *Yaşamın Anlamı*, çev. Gürsel Uyanık ve Ahmet Sarı (İstanbul: Birey Yayınları, 2010), 63.

21 Kant, *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*, 38.

kendine çıkar sağlamak ve onlardan faydalanmak amacıyla bir amaç olarak değil de bir araç olarak görür.²²

4. En Yüksek İyi

Her iki ahlak öğretisinde, başka bir deyişle Kant ahlakı ile Hristiyan ahlakında iyi niyet kavramına yapılan vurgu anlaşılacağı üzere aynı doğrultudadır. En yüksek iyi ifadesine baktığımızda ise, Kant ahlak yasasına itaat etmenin bir karşılığı olarak mutluluğun elde edilmeyeceğinin de altını çizmektedir. Fakat bu teslimiyet sonucunda ödül olarak mutluluk kazanılamazsa ahlaklı olmanın bir süre sonra hiçbir işe yaramayacağını farkındadır. Bu olumsuzluklara rağmen Kant ahlak yasasına itaat etme düşüncesinden kesinlikle vazgeçmez. İşte bu noktada mutluluğa layık olma fikrini ortaya atar.²³ Çünkü Kant, ahlak yasasına bağlı kalmanın mutluluktan ziyade mutsuzluk getireceğini ve var olan dünyada hiç kimsenin ahlaklı oluşu kadar bir mutluluk elde edemeyeceğini iddia etmektedir. Aslında Kant'a göre insan, nasıl mutlu olması gerektiğini de kesin olarak bilememektedir. Kant'ın en yüksek iyi olarak atfettiği cennette ancak insan mutluluğu elde edebilir. Kant'ın kendi deyimiyle Hristiyanlığa özgü olan yasanın arzuladığı kutsallık bakımından Tanrı, yaratmış olduğu insana sonsuza kadar sürecek bir ilerlemeden başka bir nesne bırakmamıştır. Fakat yine aynı Tanrı yaratmış olduğu insan için sonsuza kadar devam eden bir varoluş umudu bırakmıştır. Bu yüzden Kant ahlak yasasının mutluluk getirmeyeceğini vurgulayarak, ahlak yasasına ilişkin bağlılığın mükafatının başka yerlerde aranacağını ifade etmektedir. Çünkü ona göre doğa düzeninde mutluluk kavramı ahlak yasasına uyma zorunluluğu taşımamaktadır ve mutluluk doğa düzeni kavramlarına göre ahlakla bağlantılı değildir. Hristiyan ahlak öğretileri bu bağlantısızlığı akıl sahibi her varlığın tüm benlikleriyle kendilerini ahlak yasasına tabi kıldıkları dünyayı bir tanrı devleti olarak görmeleriyle giderebilmektedir. Fakat bu da kutsallıkla ilintili olan iyi olma, sadece sonsuzlukta bir erişebilirliğe tekabül etmektedir.²⁴

22 Kant, *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*, 39-41.

23 Tüzer, *Dini Tecrübe ve Mistisizm*, 157.

24 Kant, *Pratik Aklın Eleştirisi*, 181.

Görüldüğü üzere Kant'a göre rasyonel bir varlığın doğüstü olan herhangi bir dine gereksinimi yoktur. Çünkü ona göre hakiki din yalnızca Tanrı'nın insanın kalbine ve aklına kazımış olduğu ahlak yasasını anlamak ve bu yasaya uygun hareket ederek bir yaşam sürmektir. İşte Kant böylesi bir dini Hristiyanlık dini olarak kabul eder. Dolayısıyla Tanrı isteğini ahlak yasası vasıtasıyla insanlara bildirmektedir. Ahlak yasası aracılığıyla insanın refah içinde bir yaşam sürmesi, bu yasanın insanda derin bir saygı oluşturması ve insanın bu yasaya ihtimam göstermesiyle ilişkilidir. İnsanın bu yasaya karşı bir güveni ve kendini tatmin etme umudunun olduğunu görebilmesi gerekir. Bunu da ancak ahlak yasasının buyruklarına teslim olarak, sanki bir yargıcın karşısında hesap verircesine kendini her daim sorgulamasıyla gerçekleştirir. Çünkü akıl, kalp ve vicdan bizden hep bu sorgulamayı ister ve bizi bu sorgulamaya teşvik eder. Bizlere bundan daha fazlasını vermesini istemek veya talep etmek Kant için küstahlıktan başka bir şey olamaz. Zira bir yargıç ve yasa koyucu aracılığıyla üzerimizde baskı oluşturduğu takdirde din içimizdeki yasa olur.²⁵

Kant, kendi ahlaksal öğretisini tamamlar nitelikte Hristiyanlığın asli günah anlayışına da değinmektedir. Kant insanın doğuştan kötülüğe eğilimli olarak doğduğunu ve kötülüklerle başa çıkmak için tek başına yetersiz kalacağını savunarak toplumsal bir birliğin zorunluluğuna vurgu yapmıştır. Bu nedenle dinsel yargıların iyiliğin emredilmesi ve kötülükten uzak durulması ilkesini öne sürmüştür. Kant konuyu kısaca şöyle özetler: Görebildiğimiz kadarıyla bir toplumda iyilik ilkesi egemen olmalı ve insanlar buna etki edebilmelidir. Bir topluluğun erdem ilkelerine göre yönetilmesi bu iyiliğin sağlanması ve genişletilmesiyle gerçekleşebilmektedir. Bunun için de insan yasa uğruna aklını tüm kararlılığıyla ortaya koyabilmeli ve bunu bir görev, bir ödev olarak benimsemelidir. Ancak bu şekilde bir topluluğun ahlak yasası oluşturulabilir ve genişletilebilir. Çünkü rasyonel bir varlık olarak atfedilen her insan ortak bir amaca daha doğrusu en yüksek iyinin iyi olarak nitelendirilmesi amacına hizmet etmelidir. Fakat şunu da belirtmek gerekir ki en yüksek ahlaki iyi sadece tek bir kişiye, onun kendi ahlaki yetkinliğine bırakılamaz.

25 Kant, *Yaşamın Anlamı*, 94.

Tek bir kişinin kendi ahlaki çabaları yetersiz kalacaktır. Bu yüzden en yüksek ahlaki iyi, iyi niyetli rasyonel varlıkların bir arada oluşan bir sistem içinde olmasıyla gerçekleşebilir. Bu sistem de söz konusu iyinin tezahür edebilmesi için aynı amaca hizmet koşuluyla bir araya gelip, birleşmeli ve bütünlük oluşturmalıdır. Erdem yasalarına bağlı böyle bir bütünlük fikri bütün ahlak yasalarından farklı bir yerdedir. Tüm kişisel eğilimlerin yadsındığı, tikelliklerin görülmediği ve dolaşısıyla genel yasa koyucu rasyonel varlıklar olarak insanların ortak ve de evrensel bir ahlak yasası altında buluşmalarındaki amaçlar birliğinde, iyiliklerin kötülöklere karşı her zaman kazanacağı, insanın yüce ve kutsal bir varlığa dönüşeceği böylelikle de ebedi barışın gerçekleşeceği pek mümkündür.²⁶

Kant'ın kul hakkına da değinmesi Hristiyan ahlakının Kant'taki güçlü etkisine işaret etmektedir. Yine Kant'ın ifade ettiği gibi başkalarının hakkından daha kutsal sayılabilecek bir hak daha yoktur dünyada. Kant için lütufkar bir eylem gerçekleştirmeyen fakat birinin hakkını da çığnemeyen biri her koşulda dürüst bir insan olabilir ve bu şartlarda insanlar böyle davranırsa kainatta yoksulluk diye bir şeyin kalmayacağını ifade etmektedir. Dünyada bahşedilen bu nimetlerden faydalanmak her birey için hak olmakla birlikte bu hakta herkes eşit paya sahip olmalıdır. Tanrı'nın kimsenin payını ayırmayıp, aksine herkesin paylaşımını serbest bıraktığı, herkesin eşit paylara sahip olduğu, hiç kimsenin herhangi bir şeyden yoksun kalmadığı bir dünya olmalı ve herkes bu dünya nimetlerinden yararlanmalıdır.²⁷ Kant başkalarının yararını gözetmeyi ve onların da tıpkı kendisi gibi aynı haklara sahip olduğunu bir örnekte daha dile getirir. Tanrı'nın ihtimamından dolayı başka birinin mutluluğuna ilgisiz olamam. Örneğin ormanın içinde üzeri yiyeceklerle dolu bir masa bulduğumda o masanın yalnızca benim için hazırlanmış olduğunu düşünmemem gerekir. O lezzetlerin tadına bakıp, bir kısmını yiyip geri kalanını da başkalarına bırakmam gerektiğini düşünmeliyim ve yiyeceklerin hepsini tek başıma yiyerek bitirmemeliyim.²⁸

26 Kant, *Saf Aklın Sınırları Dahilinde Din*, 102-103.

27 Kant, *Ethica: Etik Üzerine Dersler*, 225-226.

28 Kant, *Ethica: Etik Üzerine Dersler*, 227.

Sonuç

Hem Kant hem de Hristiyan ahlakının öğretileri vicdana ve niyete özellikle de bu iki hususun saflığına önem atfetmektedir. Fazilet ve iyiliğin emredilip, çoğaltılması ve bu hususların herkes tarafından ödev sayılması gerektiğini vurgulaması bakımından bu iki ahlak öğretisi arasında bir bağlantı söz konusudur. Söz konusu bu bağlantılar, ödev ahlakının tıpkı Hristiyan ahlakı gibi evrensel bir ahlak yasasının varlığını kabul etmesinden kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda Hristiyan ahlakı gibi ödev ahlakı da belirleyici ve açık bir şekilde sonuçtan ziyade doğru eylemden hareket edilmesi gerektiğini dile getirmektedir. Öte yandan hem Hristiyan ahlakında hem de Kant'ın ödev ahlakında sıkı bir bağlılık ve saygı söz konusudur. Bu da her iki ahlak öğretisi arasındaki uyumu daha da belirgin kılmaktadır.

Sonuç olarak Kant'ın, Hristiyan ahlak kavramlarını geliştirerek onların yerine kendine has kavramlar oluşturduğunu ve Hristiyan ahlakını modernleştirme çabası içerisine girdiğini açıkça söyleyebiliriz. Tanrı yerine pratik akli devreye sokmak, dini vecibelerin yerine ahlak düsturlarını geçirmek, cenneti en yüksek iyi olarak adlandırmak, ödev ahlakını dinileştirme yönünde atılan adımlardan sadece birkaçıdır. Bu bakımdan Kant ödev ahlakını tek, hakiki, evrensel, saf akıl dini olarak sunmaya çalışmıştır. Çünkü Kant da ödevlerin dinsel bir buyruk olarak görülmesinin, birey ve toplum tarafından kabul gören ahlakın, en yüksek iyiye ancak dinsel bir irade sayesinde ulaşılabilir olduğunun farkındadır. Böylelikle ahlakı, toplumun ahlak yasasına ilişkin bağlayıcılığını dinsel bir çabaya dayandırmıştır. Ödevlerin tıpkı tanrısal buyruklar gibi görülüp yaşama geçirilmesi, en yüksek iyinin gerçekleşmesi ile ilişkilidir. Kant en yüksek iyinin amacına ulaşması ve gerçekleşmesi için insanın ait olduğu ahlaki toplumun bütün bireylerinin aynı amaca hizmet etmesi ile gerçekleştirebileceğine inanmaktadır. Bu inanç da ahlaki toplumun ancak dinsel buyruklarla yönetileceğini göstermektedir. Dolayısıyla da bu inancı açıklamak adına Kant'ın ahlakla ilgili kavramlarını irdeleyerek Hristiyan ahlakıyla olan ilintisine dikkat çekmeye çalıştık. Bu doğrultuda Kant'ın ahlak felsefesinden hareket ederek, onun ödev ahlakı ile din arasındaki bağlantıya yaptığı vurguya değindik. Neticesinde Kant'ın

dini, ödev kavramıyla bağdaştırdığını ve yine dini bir tür ahlaklılık olarak değerlendirdiğini ifade etmeye çalıştık.

Kaynakça

Cevizci, Ahmet. *Aydınlanma Felsefesi*. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları, 2002.

Heimsoeth, Heinz. *Kant'ın Felsefesi*. çev. Takiyettin Mengüşoğlu. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2014.

Mengüşoğlu, Takiyettin. *Kant ve Scheler'de İnsan Problemi*. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2014.

Kant, Immanuel. *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*. çev. Ioanna Kuçuradi. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 2013.

Kant, Immanuel. *Ethica: Etik Üzerine Dersler*. çev. Oğuz Özügül. İstanbul: Pencere Yayınları, 2007.

Kant, Immanuel. *Pratik Aklın Eleştirisi*. çev. İ. Zeki Eyüboğlu. İstanbul: Say Yayınları, 2013.

Kant, Immanuel. *Saf Aklın Sınırları Dahilinde Din*. çev. S. Başar Sağlan. Konya: Literatür Yayınları, 2012.

Kant, Immanuel. *Yaşamın Anlamı*. çev. Gürsel Uyanık ve Ahmet Sarı. İstanbul: Birey Yayınları, 2010.

Türer, Celal. *Etik ve Etik Sorunlar*. İstanbul: Nobel Yayınları, 2019.

Tüzer, Abdüllatif. *Dini Tecrübe ve Mistisizm*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2006.

Yaran, Cafer Sadık. *İslam Ahlak Esasları*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2012.

Yasa, Metin. *Estetik Etik İlişkisi*. Ankara: Elis Yayınları, 2014.

Warren, Bartley. *Ahlak ve Din*. çev. Ali Yıldırım. Ankara: Elis Yayınları, 2017.

